

מחלוקת לדינא; לרב פפא חייב בנוזקי כולם גם כשנשכב מוטל לרוחב הדרך ביושר, ולרב זביד אינו חייב אלא כשמוטל באלכסון כמקל הסומין [שאז אעפ"י שהשלישי הלך אחר השני, נכשל בקצה האלכסון הקרוב אליו ואנוס הוא], אבל בקו ישר אינו חייב אלא על השני. וברי"ף משמע שאין כאן מחלוקת לדינא (רא"ש). והראב"ד מפרש דברי רב זביד, שהסומא כשמגשש במקלו ויבוא אחר ויכשל בו ויעברנו, הרי יש אפשרות לבא אחריו להיכשל שוב במקל. וכן זה הקדר נכשל בו ועבר עליו, ובא קדר נוסף ונכשל גם הוא בראשון.

דף לב

'היה בעל חבית ראשון ובעל קורה אחרון... ואם עמד בעל חבית – פטור'. הנמוקי-יוסף כתב שאפילו עמד לכתף, שדרכו לעשות כן – פטור בעל הקורה. וכן כתב רש"ל.

בחדושי ר' מאיר שמחה תמה על כך והלא זה כ'שניהם ברשות' כי לזה רשות להלך ולזה רשות לכתף, והרי הדין הוא שאם הויקו זה את זה – חייבין (כדלהלן מח). ויתכן שלדעתם זה נחשב כ'הויקו' כיון שהולך כדרכו והלה נעמד וכתוצאה מעמידתו ניוק.

'זמודה איסי בערב שבת בין השמשות שהוא פטור, מפני שרץ ברשות. בערב שבת מאי ברשות איכא? כדר' חנינא, דאמר ר' חנינא באו ונצא לקראת כלה מלכתא'. כתב בספר בן יהוידע: מרבי חנינא הוכיחו שיש מצוה לקבל את השבת בחוץ, יותר מאשר לקבלה בבית או בבית הכנסת, וממילא נלמד שיש מצוה בריצה זו, כמו שאמרו 'לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה'. ונקטו 'ערב שבת בין השמשות', ללמדנו שיש מצוה לרוץ לקבל השבת, אך הוא הדין לכל דבר מצוה, כגון רץ לבית הכנסת.

נראה מדבריו שעיקר הדין נאמר בריצה לצאת לקראת השבת [ואתי שפיר לשון 'אבל בחול.. אפילו בחול' – המשמע דערב שבת ביהש"מ לאו היינו חול, והיינו שהוא זמן תוספת שבת, שרץ לקבלה]. אלא שממילא שומעים גם לשאר ריצה לדבר מצוה.

ואולם מפשטות דברי הראשונים נראה שעיקר הנידון הוא על ריצה להכנות צרכי שבת. ונראה לפרש שמרבי חנינא הביאו שקבלת שבת היא כהקבלת פני מלך, שלכך יש ענין ביציאה לקראתה, וזוה למדים שיש מצוה בעצם הזריוות והריצה להכנות צרכי שבת, כדרך הרצים לצרכי המלך ולכבודו, שהריצה עצמה מסממני הכבוד היא, הלכך ריצה זו פוטרת.

ומפירוש רבנו יהונתן מלונגיל נראה שכוונת הגמרא לבאר לשון 'בין השמשות', והלא אין דרך בני ברית להיות עסוק או בצרכי שבת, שכל ישראל זריזים הם במצוות – אלא שאז ריצתו ברשות בשיצא להקביל פני השבת.

הג"ר מאיר שמחה מדווינסק כתב (בחדושי) מסברא שאינו פטור אלא בריצת ערב שבת, שהכל יודעים שיש אנשים הרצים באותה שעה, אבל הרץ למצוה אחרת, אפילו לפיקוח נפש – חייב, כי אין יודעים להזהר ממנו.

ואולם אין הדבר מוסכם בפוסקים; בשו"ת חות יאיר (רו) נשאל אודות אדם שרץ לברך ברכת הלבנה, ושבר במרוצתו כלי זכוכית ושפך שמנו של חברו. והניזק – בר אוריין היה, וטען כמה טענות לחייב את שכנגדו. אחת מן הטענות היתה שלא אמרו אלא בערב שבת בין השמשות שכולם יודעים להיזהר, ולא בשאר ריצות לדבר מצוה.

ובתשובתו שם דחה חילוק זה, שאין הסברא לפטור מפני שיש על בני רה"ר להזהר מפני מעשה משונה, אלא טעם הפטור הוא שלא ריבתה תורה לחייב אדם המזיק באונס אלא ברשות הניזק, ולכן הרץ ברשות נידון הוא כרץ בחצרו שאינו חייב בשוגג ובאנוס.

ואף על פי כן פסק שם לחייב את השובר מטעם אחר, שאין ללמוד מריצת בין השמשות בערב שבת, שבהול בהכנותיו לשבת שהרי החשכה קרובה לבוא (וכסברת המרדכי, וכ"כ בהגהות מיימוניות פ"ו מהל' חובל), משא"כ בריצה לברכת הלבנה, הגם שהיא מצוה גדולה מאד הרי אפשר לקדשה גם ביחיד, ומשום 'ברוב עם... אינו כדאי שייפטר הרץ. וכתב (עפ"י הב"י) שהוא הדין הרץ לבית הכנסת, אע"פ שמצוה גדולה היא, אם שבר והזיק – חייב. ורש"ל נקט שגם ריצה לכל דבר מצוה פוטרת – אלא שאינו נאמן לטעון כן בלא בירור.

– כתוב בהגהות אשר"י: 'בין השמשות' – לאו דוקא, אלא משעה שמתחילים להכין צרכי שבת, לאפות

*

'דאמר ר' חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא... רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה' –

'ואין ספק, כי אם הוא כסברת קצת קלי עולם דחושבים די בקבלת תוך חצירו של אדם, לא היו אומרים 'בואו ונצא' כנראה, כי היו תוך העיר, והיו מתחברים לצאת לשדה לקראת השבת האורח הנכבד' (כתבי האריז"ל שער הכוונות סד. מובא בן יהוידע).

'... 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים' – שמזה מסתעפים כל דיני הפסח: הסדר, מצות ד' כוסות וכו', שלכאורה רק לחיצון יחשבו בעינינו. הנה לפי המתבאר שכל יסוד הבריאה הוא רק 'ציור', וכל יסוד עבודת האדם בעולם המעשה הוא רק לעשות 'ציורים', והיוצא כל הוא 'צר צורה' – אין הכי נמי, דרק ע"י אופן זה מתהווה ה'כאילו' הוא יצא ממצרים, דרק על ידי ציורים אלו, ציורים של מרור ואח"כ ציורי חירות, יוכל להתהוות אצל האדם ה'כאילו' יצא. וזהו שבארנו במקום אחר מה שאמרו חז"ל ב"ק לב: 'דא"ר חנינא בואו ונצא לקראת שבת מלכתא. וברש"י: כאדם המקבל פני מלך. ר' ינאי הוה מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה'. וכל הרשעים הלא יתלוצצו וילעגו למו, מהו ענין היציאה אל השדה, וכי משם היא באה, וגם מה שייך בכלל לצאת לקראת שבת, והלא לכאורה יותר נכון שישב בביתו במנוחה ושלוה ובאופן זה יקבל פני שבת?

אבל באמת טענתם באה מצד זה שאינם יודעים מהו עולם המעשה, שאילו ידעו והבינו יסוד זה, לא היה מקום למחשבתם זו.

חז"ל הורונו שבכדי לקבל שבת צריך דוקא ל'ציור'. אופן הציור הוא לצאת אל השדה. ורק על ידי ציור זה מקבלים פני שבת, ומי שאינו מודה ביסוד זה הנהו בור ועם הארץ ב'סוד הציור', ורק הצדיקים ההולכים בדרכי ה' הם יודעים את זה. ולכן ר' ינאי קבל שבת רק ע"י 'ציור', שיצא אל השדה ואמר 'בואי כלה' (דעת חכמה ומוסר לרבי ירוחם ליבוביץ ממיר, ח"א מב. וראה לקט שיחות מוסר לגרי"א שר, עמ' תלה).

הנה קטע מתוך 'מכתב מאליהו' (ח"ד עמ' 143 ואילך) בקיצור מועט. ומקור הדברים [ביתר הרחבה] בספר פרי צדיק ויגש ו:

'אילמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהילכתן מיד נגאלין (שבת קיח). 'שתי שבתות' היינו שתי דרגות בשבת – שבת עליונה ושבת תחתונה, שבת פנימית ושבת חיצונית. 'מיד נגאלין' – כי אם זוכים לשבת בחיצון ובפנים, היינו שלימות, והיינו גאולה.

'שבת חיצונית' – שהאדם עדין לא נטהר מגשמיותו והשבת באה כמתנת קדושה מלעילא. 'שבת פנימית' – שהאדם כבר יש לו שבת בלב גם טרם בואה, ואז הוא יכול להשפיע גם מקדושתו על השבת...

וכן בגאולה אנו מוצאים אותן שתי בחינות; 'דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו (של משיח)... דבי רבי חנינה אמרי חנינה שמו' (סנהדרין צה). 'חנינה' – היינו מתנת חנם, בחינת דור שכולו חייב, שההשפעה באה כולה מלעילא. אבל 'ינון' הוא לשון מלכות ושררה (רש"י תהלים עב,ז), בחינת אתערותא דלתתא.

ונפלא הוא שדוקא שני אמוראים אלו נקטו שתי דרגות הנ"ל גם כלפי שבת קדש – עיין בבא קמא: דאמר רבי חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא. לישנא אחרינא: לקראת שבת כלה מלכתא. רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה' (וכעין זה שבת קיט). –

'כלה מלכתא' פירושה שהמיועדת להיות 'כלה' לכנסת ישראל היא עתה בבחינת 'מלכתא', היינו שהיא המשפעת קדושה מלעילא, כמלכה שהיא למעלה מן העם. (וזהו הדרגא שקראנו לעיל שבת חיצונית). ונפלא הוא שרבי חנינא הוא שאומר זאת, כענין 'חנינה שמו' דהיינו גאולה שהיא גם כן בבחינה דלעילא.

והיינו גם ענין 'בואו ונצא' שהוא גדר ההכנה וההשתדלות לצאת מן החומריות כדי לקבל את השפעת השבת. והלישנא אחרינא 'שבת כלה מלכתא' פירושה תוספת הזדרזות להשביית את כחות הטומאה כדי שתחול השפעת השבת מלעילא.

ורבי ינאי נתן ביטוי לדרגה העליונה – 'שבת פנימית'. (והיינו שלא היה צריך 'לצאת', אלא 'מתעטף וקאי ואמר בואי כלה' וכו', כי קדושת שבת כבר אצלו, והוא היה לגבי שבת כמשפיע לגבי מושפע. והיא כאותה דרגה של גאולה 'ינון שמו', אתערותא דלתתא כנ"ל).

נמצא דמר אמר הכי ומר אמר הכי ולא פליגי, אלא שמר מדבר ממדרגה זו, ומר מדבר ממדרגה אחרת.

אבל גם בדרגה התחתונה, שהשפעה באה לגמרי מלעילא, צריך אדם להשתדל לחזור ולהשפיע גם מלתתא, היינו בהשבה אל הלב. הרי שגם ה'שבת החיצונה' אפשר לנו להפכה לפנימית; וזו עבודתנו.

וצירוף שתי בחינות אלו יחד הוא ענין 'שתי שבתות' שאילו שמרו אותן ישראל מיד היו נגאלים'.

*

(ע"ב) רב פפא משמיה דרבא מתני לה ארישא: הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה לו בקעת וטפחה לו על פניו ומת פטור. אמר רבי יוסי בר חנינא חייב בארבעה דברים ופטור מגלות'. גרסת רי"ד ורש"ל מהוורת: 'אמר רבי יוסי בר חנינא פטור מגלות וחייב בארבעה דברים'.

'מאן דמתני לה אסיפא כל שכן ארישא ומאן דמתני לה ארישא אבל אסיפא כיון דברשות חייב גלות'. כאן משמע שהגמרא נוקטת הטעם של הפותר בסיפא משום שאינו צריך גלות מעיקר דינו [ולא מפני שאינה מספקת לו, כדברי רבא לעיל]. וכן נראה מהמשך הסוגיא (עפ"י אור זרוע. ויל"פ כן גם בכונת התוס').

'אמר רב פפא [לא צריכא אלא] באשפה העשויה להפנות בלילה ואינה עשויה להפנות ביום, ואיכא דמיקרי ויתיב...'. אין זו אוקימתא רחוקה לסתימת המשנה 'הוורק אבן לרשות הרבים' – כי אדרבה זהו המקרה המצוי ביותר להתרחשות אסון, כי ברה"ר אין מצוי שאדם יורוק, ובאשפה שאינה עשויה ליפנות כלל, לא מצוי שיוזק אדם (שמעת'). ואפשר שלכך נקטה המשנה 'רשות הרבים', כדי לומר שאם היתה זו אשפה שאינה עשויה ליפנות אף בלילה, אלא רק איכא דמיקרי ויתיב – פטור, כמו שכתבו התוס' (במכות) שלא היה לו להעלות על דעתו דאיכא דמיקרי ויתיב, ורק אם בלילה היא משמשת את הרבים, חייב עליה ביום.